Анна Ахматова (1889 — 1966)

Реквієм

Ні, не під чужинним небозводом
Вирієм я тішила судьбу —
Я тоді, була з своїм народом.
Там, де мій народ, на лихо, був.
1961

Замість передмови

У страхітливі роки єжовщини я простояла сімнадцять місяців у в'язничних чергах у Ленінграді. Одного разу хтось "упізнав" мене. Тоді жінка з голубими губами, яка стояла за мною і яка, звісно, ніколи в житті не чула мого імені, спам'яталася від заціпеніння, що ним усі ми були скуті, і запитала мене на вухо (там усі розмовляли пошепки):
— А це ви можете описати?
І я сказала:
— Можу.
Тоді щось схоже на посмішку промайнуло тим, що колись було її обличчям.
1 квітня 1957 р.
Ленінград

Посвята

У такому горі никнуть гори,
Кам'яніє тікищем ріка.
Незворушні лиш в'язниць затвори,
Поза ними "каторжанські нори"
І журба, як смерть, гірка.
Ще для когось, може, віє легіт.
Ніжне сонце за Неву спада —

Ми не знаєм, будневі підлеглі,
Чуєм лиш ключів іржавий скрегіт
Та важкий, державний крок солдат.
Дзвонять нам заутрені зловіщі.
Брук столичний одичів, знімів.
Збіжимось — мерці од нас живіші!
Сонце низько, та Нева у вічі
Зблискує надією в імлі.
Врешті — вирок... Сльози рятували:
Назавжди відрізнена од всіх,
Мов на площі — навзнак — зґвалтували,
Пси у підворітні недорвали, —
Йдеш, немов сновида... В мертвий світ...
Де тепер сестриці безталанні
Двох моїх осатанілих літ?
Сніг сибірський, може, їм востаннє
Шелестить з-під місяця й не тане?
Всім їм шлю прощальний свій привіт.
Березень 1940 р.

Вступ

Це було в ті часи, як всміхався
Тільки мрець: розквитався — і рад.
Наче зайвий доважок, гойдався
При в'язницях своїх Ленінград.
А коли, одурілі від муки,
Уже ткалися в'язнів полки,
Їм уривчасту пісню розлуки
Паровозні ридали гудки.
Зорі смерті стояли над нами,
І безвинна судомилась Русь
Під кривавими каблуками
І під шинами чорних "марусь".

I

Забирали тебе на світанку,
Мов на цвинтар, тебе провела.
Плачуть діти тобі наостанку.
На божниці свіча опливла.
На устах твоїх — крига ікони,
Смертний піт на чолі... Смертна мить...
Як стрілецькі знеславлені жони,
Під Кремлем буду вити і вить!
[Листопад] 1935 р., Москва

II

Тихо плине тихий Дін,
Жовтий місяць входить в дім.
Входить в шапці набакир.
Хлібний місяць, лютий мир.
В домі — голод і пітьма.
Хвора жінка в нім. Сама.
Мужа вбито. Син в тюрмі.
Хто заплаче по мені?
(1938)

III

Ні, не я, це за мене хтось інший страждає,
Я б так не могла, а лицедійство
Хай запинала чорні заступлять.
І хай винесуть ліхтарі...
Ніч.
(1939)

IV

Уявити б тобі, насмішнице,
Чарівнице в своїм гурті,
Царськосільська весела грішнице,
Що тобі судилось в житті —
Під Хрестами, із передачею,
Дням і чергам втративши лік,
І твоєю сльозою гарячою
Новорічний скипається лід.
Осокір в'язничний гойдається,
Ні шелесне, а скільки там
Безневинних доль обривається...
(1938)

V

Сімнадцять місяців молю,
Чекаю без надій,
Але не знає кат жалю,
Жаданий сину мій.
Все переплуталось навік,
Не тямлю білий світ,
Хто звір у нім, хто чоловік,
Коли мій смертний звіт.
Лиш квіти, як цвіли, цвітуть.
Кадильний подзвін. І ведуть
У небуття сліди.
Пече в зіниці і зорить
Зловісний знак мені згори
Великої звізди.
(1939)

VI

Тижні плинуть перебіглі,
Що стряслося, не збагну.

Синку, як тобі в тюрму
Надивлялись ночі білі,
Все ще цідяться ущерть
Вірлим оком і жорстоким
Над твоїм хрестом високим
І нашіптують про смерть.
Весна 1939 р.

VII

Вирок

І діждала слова кам'яного,
Придавило груди, ще живі.
Що ж, була готова я до всього,
Здужаю і владу слів.
Нині в мене днина клопітлива:
Треба вбити пам'ять і любов,
Треба, щоб душа закам'яніла,
Треба вивчитися жити знов.
Що ж бо інше? Літо палко шепче,
Ніби свято за вікном гуде.
Здавна я передчувала все це —
Дім осиротілий, світлий день.
[22 червня] 1939 р.,
Фонтанний Дім

VIII

До смерті

Ти ж неминуче прийдеш — чом би й не тепер
Зарадити в страшній годині?
Чекаю. Двері навстіж. І вогонь помер.
Тобі що варт, простій і дивній,
Личину будь-яку нацупити? Прийди,
Ввірвись отруєним снарядом,

Чи з гиркою підстережи, немов бандит,
Чи задуши тифозним чадом.
Чи милу казку вигадай собі,
Майстриня, вправна в словоблудді, —
Бодай околиші побачу голубі
Й до смерті переляканих кербудів.
Мені вже все дарма. Клубочить Єнісей.
Вгорі Північна зірка сяє.
І синій виблиск люблених очей
Останнім жахом застилає.
19 серпня 1939 р.,
Фонтанний Дім

IX

Вже чорне безуму крило
Душі вгорнуло половину,
Вогненне ллє мені вино
І в чорну зваблює долину.
І я збагнула: переміг,
Йому я поступитись мушу,
Хоч безум наче вже й не мій,
Але мою конає душу.
В собі ні крихітки свого
Не дасть мені він врятувати
(Намарне впрохувать його,
На милосердя уповати):
Ні синову страшну сльозу,
Що випекла мені зіниці,
Ні день, який наслав грозу,
Ні мить побачення в в'язниці,
Ні прохолоду любих рук,
Ані розхвильні тіні липи,
Ні лагідний далекий звук —

Останні передсмертні схлипи.
4 травня 1940 р.

Розп'яття

Не ридай Мене, Мати,
во гробе зрящи...

1

Хор янгольський великий час возславив,
Небесна твердь отверзлася вогнем.
Вітцю сказав: "Пощо Мене зоставив?!"
А матері: "О, не ридай Мене..."

2

Магдалина билася, ридала,
Любий учень в горі кам'янів,
Лиш на Матір, що, німа, стояла,
Аніхто поглянути не смів.

Епілог

1

Пізнала все: які спадають лиця,
Який з-під вік тече липучий страх,
Які страшні, незгойні запеклися
Клинописи страждання на щоках,
Який вівсяні і смолисті скроні
Зненацька осипає срібний сніг,
Догідно кривляться вуста безкровні,
Пересипає страх сухенький сміх.

Не милосердя лиш собі одній,
Для всіх благаю, хто стояв зі мною
Під люті стужі і в липневі дні
Під красною осліплою стіною.

2

Надходить урочий для помину час.
Я бачу, я чую, вчуваю всіх вас:
І ту, що надсилу до кватирки тяглась.
І ту, що недовго топтатиме ряст,
І ту, що легеньким волоссям — як дим —
Стріпнула: "Ходжу, як додому, сюди!"
Хотіла б згадати я всі імена,
Та віднято список, а де він — хто зна?
Широкий покровець зіткала я всім
Із бідних, у них же підслуханих слів.
Про них пам'ятатиму всюди й завжди,
Якої б мені не приспіло біди.
Коли ж мені стиснуть змордований рот,
Яким прокричав стомільйонний народ,
Хтось, може, нівроку, згадає мене,
На проводи тихо мене пом'яне.
Якщо ж у вітчизні, у нашій, трудній,
Поставити пам'ятник схочуть мені,
Я згодна, але заповіту мого
Не руште: край моря не ставте його,
Де я народилась, де сонце й пісок:
Останній урвався із морем зв'язок,
Ні в царському саду, при таємному пні,
Де постать дівоча ще мріє мені,
Поставте ось тут, де я триста годин
Стояла — й замок не відкривсь ні один.
Ось тут, бо і в смерті спасенній боюсь
Забути про гуркіт зловісних "марусь",

Про двері, розчахнуті нагло у двір,
Про жінку, що вила, мов ранений звір.
Нехай мені з бронзових мертвих повік,
Як сльози, підталий покрапує сніг,
І голуб в'язничний туркоче в імлі,
І тихо Невою ідуть кораблі.
(1940)

Переклад Володимир Золотовітер